

Monok István

A szakkönyvtárak szerepe a tudományos kutatás szabadságának kivívásában

Egy európai történet, magyarországi példákkal^{1,2}

A könyvtár már az első gyűjtemények óta demokratikus intézménynek tekinthető. A mindenkori hatalom ugyanis általában nem fordít figyelmet arra, hogy a könyvtár a potenciálisan megszerezhető ismeretek tára. Olyan ismereteké, amelyek tanúskodnak, emlékeztetnek, tanítanak. Másképpen gondolkodni is, mint azt az éppen aktuális hatalmi szereplők szeretnék. Ha a hatalom szereplői ráébrednek erre az intézményi helyzetre, akkor következik be a könyvtárak pusztítása, az emlékezet kiiktatása, illetve a gyűjtemények tartalmi összetételének megváltoztatásával a társadalom agymosása.

A könyvtárak anyagának ellenőrzése a kézi szedés-nyomással történő könyvelőállítás elterjedéséig, a világ 16–17. századi felfedezéséig viszonylag működött, illetve a felhalmozott tudáshoz való hozzáférést jól tudták szabályozni. A 16. század második felében azonban olyan eszmetörténeti változások zajlottak le a nyugati kereszténység területén, amelyek közvetlenül vetették fel a kérdést, vajon a tudományos kérdésfeltevés alkalmazkodjon-e egyházi kánonokhoz, illetve világi törvényekhez, vagy a kérdések feltevése szabad.³ Az e kérdés körül kialakult vita közben átalakult a tudományos örökséghez való viszony is, így a tudományos könyvtárak, elsősorban az egyetemi könyvtárak szerepe is megváltozott.

A nyugati keresztény művelődés történetében több kulcskonfliktusnak nevezhető jelenségről tudunk beszélni, olyanokról, amelyek akkor keletkeznek, amikor a keresztény hit elmélyítésének egyetemes és általános céljára kialakított eszközök hosszú távon annak az intézménynek az érdekeit veszélyeztették, amelyet éppen az említett cél érdekében alakítottak ki, vagyis az egyház érdekeit.⁴ A gyónás vagy az imádság, a személyes hit mély átélésének támogatása anyanyelven hatékonyabb, személyesebb, mint a nyugati kereszténységet összetartó szöveg fő elemét jelentő latin nyelven. Az anyanyelvi kultúrák erősödése,

a feudális, vazallusi kötelék mellé egy másfajta összetartó erőt épített az emberek együvé tartozása tudatának kialakítására. Ez a világi és az egyházi hatalom versenyében a világi oldalnak kedvezett, még akkor is, ha az egyház, hosszú ideig, közvetlenül is törekedett az emberek gondolkodási irányait megszabni, de mindenképpen ellenőrizni.

A másik ilyen kulcskonfliktus a könyvtárak történetén keresztül is bemutatható. Az egyháznak érdeke volt a könyvkultúra intézményi rendszerének megerősítése. A nyugati keresztény társadalmak összetartó ereje a kultusz volt, a latin nyelv mint *lingva franca*, ennek eszköze. A szövet erősítésére a Karoling-korszakban kialakították az egységes írásmódot (a mondat tagolása a *spatiummal*, kicsi és nagybetűk megkülönböztetése, a rövidítések rendjének egységesítése, az egységesülő, korszakonként változó *ductus*, illetve írásképek kialakítása stb.), megszerverték a plébániai iskoláktól kezdődő oktatási intézményi rendszert, amely a 11. század végére a tudás egyetemlegességét tanító egyetem megalapításáig jutott (1088, *Alma Mater Studiorum*, Bologna). A következő évszázadokban ez a szövet csak sűrűbbre szövettetett, a városiasodás mentén megnőtt mobilitással, gazdasági és politikai kapcsolatokkal, és főként az európai értelmiség közös képzésével, a *peregrinatio academica* intézményével. Közép-Európa ehhez az eseménysorhoz az egyetemek alapításával csak a 14. században csatlakozott (1348: Prága, 1364: Krakkó, 1365: Bécs, 1367: Pécs), de sok nyugatibb város is csak ekkor jutott el, oktatási intézményi rendszerét tekintve eddig (például Coimbra, 1308, Erfurt, 1379, Heidelberg 1386 vagy Köln, 1388). Az egyetemek könyvtárai már más könyvtártípust jelentettek, mint az egyház más intézményeié.⁵ Ezek már egy értelmiségi kör közös használatú könyvtárai, és nem úgy hozzáférhetőek, mint mondjuk egy szerzetesi rendház könyvtára, ahol a könyvtár a *clausura* és a nyilvános tér határán volt, és a laikus testvérek, esetlegesen más érdeklődők (környékbeli pap, jogvégzett ember, orvos) is hozzáférhettek olyan kéziratokhoz, amelyekről a rend vezetői így rendelkeztek. Az egyetemek könyvtárai – még a berendezésük is más volt – az ott tanítók és hallgatók számára valóban egyben hozzáférhetőek voltak. Az „egyben” kifejezés nagyon fontos, ugyanis a könyvtár a felhalmozás intézménye. Az ókortól kezdődő hagyomány, különböző korszakaiból fennmaradt kéziratok (fizikailag a régiek is), és a szövegek (akár újabb másolatokban) együtt őriztettek és voltak olvashatóak a friss értelmezésekkel, kortárs szellemi termékekkel. Az „európai” jelző ezzel kezdődik számomra. Nem mellesleg az olyannyira vágyott *consensus Europaeus* is csak erre – és nem a közös gazdaságra, piacra – alapozódhat. A 14. században a nyugati keresztény Európa – nem véletlenül nem számítják sokan a középkorhoz – már úgy változott mentalitásában, hogy a bázelferrari zsinat valódi korszakváltás lett az egyház történetében.⁶ A könyvtártörténetben is. A megelőző korszak ugyanis már nemcsak az egyetemi könyvtárat hozta el nekünk mint könyvtártípust, hanem a királyi könyvtárat, és a főúri magánkönyvtárat is. Félreértés ne essék, ez nem olyan laicizálódása a társadalomnak, ahogyan ma Nyugat-Európa magát baloldalinak mondó értelmisége a kifejezést használja, hanem úgy, hogy az egyháztól mint intézménytől független új intézményi rendszer volt kibontakozóban. Az egyetemi könyvtár persze nem volt független – miután az egyetem sem volt az – az egyháztól, de abban az értelemben, ahogy a zárt klubokban másfajta beszédmód is megengedett, mint a klubon kívül, úgy az egyetem falain belül más volt a megtűrt, mint a falakon kívül. A könyvtár a biztosítéka az ilyen értelmű megtűrésnek, miután mást nem is nagyon tehetett az egyház. Ha azt akarta, márpedig akarta, hogy a leendő főpapok, a leendő értelmiség

a szakmájában jó legyen, a teljes európai hagyományhoz kellett közel engedni abban az életszakaszban, amikor fogékony volt az ifjú a befogadásra.

A „szabad szellem” többféleképpen kitört a palackból. Először kérdéseket tett fel az egyház mint intézmény és a hívők közössége viszonyáról, és változásokat javasolt (lásd a korai domonkos, vagy ferences rendet), majd a szövegtörzsek megnövekedésével ebben a műrengetegben is rendet akart tenni, tisztán akart látni. A filológia a Biblia szövegét is „egyértelművé” akarta tenni. A nyelvi, a filológiai érdeklődés vezetett az ember értékeinek felismeréséhez, és a humanizmus már társadalmi mozgalom lett. A bázeli-ferrari zsinat – eltekintve a keleti kereszténységet fenyegető török veszély jelentette nyomástól – eljutott a pápa tévedhetetlenségének megkérdőjelezéséig (elméleti szinten is, hiszen a gyakorlatban egy évszázaddal előbb, a kettős pápasággal ez már nyilvánvaló felvetés volt). Újabb száz év múlva már a két hagyomány – a személyes vallásosságot előtérbe helyező lelkeségi mozgalmak és a humanista tudományosság – együttese alapozta meg a protestáns reformációt és a katolikus megújulást (Tridenti zsinat). Ebben az évszázadban azonban a könyvtárak történetében is több, makroszintű változás történt.⁷

Alapítani – egybefogni – megőrizni – alkotni. A könyvtárak tevékenységét az ókortól, napjainkig ezzel a négy szóval írhatjuk le.⁸ Az *alapítás* az egyház, annak intézményei, illetve a lakosok társadalom vezetőinek a dolga volt, a 13. századtól ideértve a városi vezetőket is mint testületet. A könyvtárak hálójának sűrűsödése önmagában is fontos volt, jelentősebbnek ítéltető ugyanakkor az, hogy egyre több olyan gyűjtemény jött létre, amely valamilyen ismeretterület öröksége teljességét akarta az érdeklődők szűk, lassan azonban táguló köre rendelkezésére bocsátani. Nem csak az egyetemeken. Gondoljunk a szepességi 24 plébánia testvérületének gyűjteményére Lőcsén (14–16. század).⁹ Egy-egy ismeretkör műveinek *egybefogásáról* van tehát szó. És ennek az együttesnek a válogatás nélküli *megőrzésére*. A gyűjtemény teljessége a mai könyvtárak számára is komoly kérdéseket tesz fel az intézményi működés szempontjából. Apasztani pedig, szerintem, csak duplumokat szabad, más kérdés persze, hogy akár országos szinten is át kell gondolni, hány példány szövegre van szükség – a megőrzést tekintve – egy nagyobb közösségben. A teljes, egybefogott korpusz megőrzése nem csupán igazgatási kérdés. Sokkal fontosabb az a potenciális lehetőség, amelyet a gondolkodás jellege megváltoztatásában hordoz a teljes gyűjtemény. A gondolkodó elme ugyanis mindig preconceptívus. Tudja, mit keres a hagyományban, mit keres a könyvtárban. Fontos azonban, hogy szembesülhessen azzal, hogy a dokumentumok teljessége egy másik gondolatot is megenged, mint amivel a gondolkodó a könyvtárba érkezett. Nicolaus Cusanus logikatörténetileg vagy éppen egyházpolitikailag fontos gondolatai nem véletlenül a 15. század közepén jelentkeztek.¹⁰ Ő már a „görög humanizmus” (Paul Oskar Kristeller)¹¹ előtt is a keresztény szövegtörzsek teljességét tartotta alapul veendőnek, egységben a keleti keresztény gondolkodás ókori előzményeit jelentő szövegekkel.

Nagyon fontos az is, hogy ebben a korszakban – ahogy Frédéric Barbier mondja, „Az ember idején” – született az első bio-bibliográfia. Johannes Trithemius nem egyszerűen azt vette számba, amit a saját rendháza nagyon gazdag könyvtárában láthat, hanem kutatott, hogy az egyes alkotókhoz lehetőleg valamennyi művüket társítsa.¹² A könyvtári *alkotási* tevékenység jelentős része a bibliográfiai munka. Már a 16. században világossá vált, hogy ez a könyvtári tevékenység is csak akkor lehet igazán eredményes, ha a gyűjteményi specializálódás mellett a számbavétel is szűkebb ismert területeket követ. A könyv-

tári alkotás, újítás általában követő jellegű, ugyanakkor inspiratív, és a gondolkodás más területein is innovációra sarkall. Az írásban rögzített tudás mennyiségében ugyanolyan robbanásszerű növekményről tudunk, ahogy az ember által elrendezendő ismereteket tekintve. A földrajzi felfedezések ez utóbbi szempontból korszakváltást jelentettek, és azzal a következménnyel jártak, hogy új logikára, új dialektikára, új pedagógiára lett szüksége az embereknek a 16. század végére.¹³ A könyvtártörténész ezt „Barokk innováció”-nak mondja,¹⁴ bizonyára utalva a megismerés lehetőségében kételkedő ember (manierizmus), és az Isten kompromisszumára (barokk). A kompromisszum lehetősége azonban már a 16. században kérdéssé vált: a szakspecifikusan felhalmozott tudás, az egyre mélyebb, specializálódó ismeretek, az ókortól megszületett ismeretek ellenőrzésének folyamatos ellenőrzési lehetősége (= könyvtárak) összeütközést eredményezett az egyház és az egyre szabadabbá válni akaró értelmiség között. Voltak áldozatai is a konfliktusoknak: Miguel Servet, vagy Giordano Bruno a legismertebbek. Csak remélni merem, hogy a könyvtárak, a sakkönyvtárak léte is hozzájárult ahhoz, hogy már a 17. század első felében elméleti vita is zajlott arról, hogy a tudományos kutatás feltehet-e olyan kérdéseket, amelyek elentétesek az egyházi kánonnal, vagy a világi törvénnyel. Az értelmiség válasza az, hogy igen.¹⁵

Talán az sem véletlen, hogy ez első, a könyvtárakról szóló elméleti munkák is ekkor íródtak. Justus Lipsius, a 16–17. század fordulójának keresztény újsztoikus teoretikusa kis könyvet írt *De bibliothecis syntagma* címmel,¹⁶ már akkor hangsúlyozva a teljességre törekvés elvét, a megőrzés fontosságát, és azt, hogy a könyvtár egyben az alkotás intézménye is. A 17. század első harmada végén azután megszületett az első, modern értelemben vett könyvtár, Gabriel Naudé tollából.¹⁷

A könyvtárak szakosodása eddig az időig gyakorlatilag az egész Európában végbement. A magyar Királyságban és Erdélyben sem történt ez másként, annak ellenére sem, hogy a történelmi körülmények nem kedveztek az intézményi rendszerek változásában bekövetkezett folyamatok követésének. Vannak olyan jelek, hogy például az iskolák könyvtáraiba nem csupán egy-egy hagyaték, esetlegesen modern vagy elavult könyvanyaggal került, hanem a közösségi tulajdonú könyvtárak közt tematikus profiltisztítást is végeztek. Erre utal például a besztercebányai *bibliotheca publica* anyagának apasztása az iskolai használatú könyvekkel, amelyeket a helyi iskolának adtak.¹⁸ Johann Honter, Brassóban, már eleve egy csaknem vegytisztának mondható iskolai gyűjteményt épített. Abból a szempontból vegytiszta, hogy a könyvek valóban az iskolában oktatott tárgyakhoz igazodtak, igaz, a tanárok felkészülését is lehetővé tették. Vagyis például az egyes szövegkiadások nem egyszerűen a rövidített, válogatott „*ad usum delphini*” kiadásokban voltak meg, hanem a humanista szövegkiadások remekei is megtalálhatóak voltak itt.¹⁹ Amikor Pázmány Péter a nagyszombati egyetem számára elkezdte a könyvtár gyűjteményének kialakítását, megvásárolt magánkönyvtárat is (a Thurzók semptei könyvtárát).²⁰ Az egyetem, végül, a nemzetközi jezsuita gépezet segítségével minden oktatott tárgynak megfelelő könyvállománnyal rendelkezett már az alapításkor.

A könyvtárak történetében a hasznosság (*utilitas*) kérdése már az ókorban felmerült. Igaz, Seneca még csak azokat ostromozta, akik nagy magánkönyvtárakat halmoztak fel anélkül, hogy a könyveket maguk el tudnák olvasni (például görög műveket zsákmányoltak a hadjáratok során).²¹ A „hasznosság” tétel módja a nyilvános használat engedélyezése. És valóban, a közösségi használatú könyvtárak története jól mutatja, sokak tették lehető-

vé, hogy a baráti körük, szakmabeli kollégáik, vagy éppen egy városi közösség élvezhesse a könyvek hozzáférhetőségét.²² A nyilvános könyvtárak megteremtését programmá a protestáns reformáció tette. Nem azért, mert Luther – ahogy némely, az 500. évfordulóra készült kiállítás bevezetőjében olvasható – a „laicizálódás” úttörője, vagy a „demokratikus gondolkodás” élharcosa lett volna, hanem mert számára a személyes vallásosság elmélyítése csak a hit tudásán keresztül volt elképzelhető. Ehhez olvasni kellett tudni, az olvasást gyakorolni kellett, és kellett hozzá könyvkiadók, városi könyvtárak.²³ A tanárokat és a lelkészeket pedig könyvtárral jól felszerelt egyetemen kell oktatni, képezni. A protestantizmussal párhuzamosan jelentek meg új pedagógiai elképzelések is, amelyek szerint a társadalom vezetői tanuljanak együtt a vezetettekkel, legalább az egyetemi tanulmányok alatt, és ismerjék meg egyrészt a társadalom teljességének gondjait, másrészt a teljes hagyományt (ez utóbbit az egyetem könyvtárában). A könyvtárak „hasznosságának” elve a Felvilágosodás gondolati rendszerében is helyet kapott, igaz, már a 17. századi alapvető, a könyvtárakra vonatkozó elméletekben is. Johann Lomeier,²⁴ Michael Neander,²⁵ vagy éppen a 17–18. század fordulója nagy könyvtárának szerzője, Joachim Johann Mader is említhető e téren.²⁶

A 18. század folyamán a hasznos könyvtár a nyilvános könyvtár lett. Így látták ezt az uralkodók, de így látták az egyház kiemelkedő egyéniségei is. A Magyar Királyságban is. Elég csak Klimó Györgyre utalni ezzel kapcsolatban,²⁷ de sorolhatnánk az európai példákat, amikor érsekek, püspökök teszik nyilvánossá egy-egy város vagy éppen egyetem közössége számára, hogy használja a könyvtárukat. Ezzel együtt azt, hogy újraolvassa a felvilágosodásig felhalmozott ismereteket az ókortól kezdődően. Újraértelmezhesse azt, és integrálhassa ebbe a kulturális örökségbe az európai mór hagyományt, illetve a zsidó kultúrát.

Fontosnak tartom aláhúzni, hogy ez a könyvtári „hasznosság” szemlélet egészen más, mint napjainknak az „alkalmazott tudás”-t istenítő programja. Az „alkalmazható ismeret”-re szűkített hagyomány átörökítése a legbiztosabb eszköze az innovatív képesség megőlésének. Bármennyire is csodáljuk a rómaiak gyakorlatiasságát, de a görög algebra vagy geometria nélkül a vízvezetékek, a csatornák és az utak nem lettek volna olyanok, mint amilyeneket építettek. Az Amerikai Egyesült Államok, az „applied science” fellegvára sem lett volna nagyhatalommá az európai „felesleges ismeretek”-et is magukkal vivő, és ettől újjító erejű tudósok és szakmunkások nélkül.

Való igaz, a Felvilágosodás korában létrejött nyilvános könyvtári rendszer önmagában, a könyvtárakban őrzött tudást pusztán potenciálisan rendelkezésre bocsájtva nem válhatott volna a 19. századi ipari forradalom, illetve az akkori társadalmi változások biztos hátteret adó tudástárává. Kelltek a katalógusok demokratikus reformja: a cédulakatalógus bevezetése, olyané, amelyben a nevek alfabetikus rendje adta a kánont, nem egy előre eldöntött fontossági sorrend. Kelltek a szakkönyvtárak, és kelltek az angolszász típusú nyilvános könyvtárak. Olyanok, amelyekben az olvasó nemcsak a katalógus alapján – a könyvtárosnak kiszolgáltatva – tájékozódhatott, hanem a szabad polcokon a könyveket magukat is kézbe vehette. Sok „felesleges ismeretre” szert téve, képessé válva a szűk szakmai ismeretek tágabb összefüggésrendbe való elhelyezésére. Ilyen olvasókra, ilyen értelmiségiekre, és ilyen szakmunkásokra lenne ma is szükség.

Jegyzetek

1. A kutatást az NKFIH–OTKA 116154 számú pályázat támogatta.
2. A tanulmány szövege előadás formájában hangzott el a 2017. október 12-13-án Pécsen tartott *University and universality – the place and role of the University of Pécs in Europe from the Middle Ages to present day* című nemzetközi egyetemtörténeti konferencián. (A szerk.)
3. Vö.: Sutter, Berthold: Wissenschaft und geistige Strömungen zwischen dem Augsburger Religionsfrieden und dem Dreissigjährigen Krieg. In: Wissenschaftsgeschichte um Wilhelm Schickard, Hrsg. von Friedrich Seck, (Contubernium; 26.), Tübingen, 1981, 153–240. p.; Dreitzel, Horst, Von Melanchthon zu Pufendorf, Versuch über Typen und Entwicklung der philosophischen Ethik im protestantischen Deutschland zwischen Reformation und Aufklärung. In: Spätrenaissance-Philosophie in Deutschland 1570–1650, Entwürfe zwischen Humanismus und Konfessionalisierung, okkulten Traditionen und Schulmetaphysik, szerk. Martin Mulsow, (Frühe Neuzeit; 124.), Tübingen, 2009, 321–398. p.
4. Vö: Johnston, Michael Robert–Van Dussen, Michael (szerk.), The medieval manuscript book, Cultural approaches, (Cambridge studies in medieval literature; 94), Cambridge, 2015.; Corbellini, Sabrina – Boillet, Elise (szerk.), Discovering the riches of the word, Religious reading in late medieval and early modern Europe, (Intersections; 38), Boston [u.a.], Brill, 2015.
5. Jelzésértékűnek tartom például Frédéric Barbier könyvtártörténetében (*Histoire des bibliothèques d’Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*, Paris, Armand Colin, 2013), hogy a 6–10. századot az „Isten ideje” (*Le temps de Dieu*, 49–74.) címmel tárgyalja, míg a következő fél évezredet tartja a „Modernitás kialakulása”-nak (*Émergence de la modernité*, 75–104.)
6. Újabban lásd Lucas, Jana: Europa in Basel, das Konzil von Basel (1431-1449) als Laboratorium der Kunst, Basel, 2017; Müller, Heribert: Ein Weg aus der Krise der spätmittelalterlichen Kirche, Reform und Erneuerung durch die Konzilien von Konstanz (1414-1418) und Basel (1431-1449)? in: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 126, 2015, 2/3, 197–223. p.
7. Hogy kövessük Barbier gondolatmentét is, ez a korszak az ő könyvében „Az ember ideje” (*Le temps de l’homme*, 105–134.) – lásd a 4. jegyzetet.
8. Lásd az új alexandriai könyvtár koncepcióját: Rispoli, Ernesto Ramon: *La nuova biblioteca di Alessandria*, Napoli, 2008.
9. Vizkelety, András: Die Fraternalitas XXIV plebanorum civitatum regalium in Oberungarn und der Handschriftenbestand Zipser Pfarreibibliotheken, in: *Pfarreien im Mittelalter. Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich. Vom 30. November bis 2. Dezember 2006 am Max-Planck-Institut für Geschichte eine Tagung zum Thema Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter*, szerk. Nathalie Kruppa, Göttingen, 2008, 327–338. p.
10. Cürsgen, Dirk: Die Logik der Unendlichkeit, die Philosophie des Absoluten im Spätwerk des Nikolaus von Kues, Frankfurt am Main [u.a.], Lang, 2007.
11. Kristeller, Paul Oskar: *Filosofi greci dell’eta ellenistica*, Pisa, 1991.; egy magyarul megjelent könyve: *Szellemi áramlatok a reneszánszban*. Budapest: Magvető, 1979, 1980.²
12. Schlechter, Armin (szerk.), Johannes Trithemius (1462-1516), Benediktiner, Humanist und Kirchenreformer, (Schriften des Landesbibliothekszenrums Rheinland-Pfalz; 14), Koblenz, 2016.
13. Mandrou, Robert: From humanism to science, 1480 – 1700, (*The Pelican history of european thought*; 3), Harmondsworth, Middlesex, 1985; Hotson, Howard: *Commonplace Learning: Ramism and Its German Ramifications, 1543–1630*, Oxford, 2007.
14. Barbier (mint a 4. jegyzetben): „L’Innovation baroque”, 135–168. p.
15. Bombart, Mathilde: *Guez de Balzac et la querelle des lettres, Écriture, polémique et critique dans la France du premier XVIIe siècle*, (Lumières classique), Paris, 2007; vgl.: *Libertins érudits*, Catalogue 210. de Librairie Paul Jammes, Avant-propos de René Pintard, Paris, 1970.
16. Antverpiae, Plantin-Moretus, 1602.

17. *Advis pour dresser une bibliothèque*, Paris, Pierre Targa, 1627; 1644²
18. Monok, István: „*Libri in publica libraria exules scholastici*”. Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon. In: Tarnai Andor-émlékkönyv, szerk. Kecskeméti Gábor, Budapest, 1996. 181–187. p.
19. Vö.: Monok István: *Protestáns iskolai könyvtárak tematikus összetételének változásai a reformáció első századában. A reformáció erdélyi bölcshelyei. Könyv, oktatás és reformáció. A protestáns oktatás évszázadai*. Nagyenyed, 2017. október 22–24. Szerk.: Gudor Botond (előké-születben)
20. *A magyar könyvkultúra múltjából*, Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése, sajtó alá rend. és a függelékkel összeáll. Herner János, Monok István, (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11.) Szeged, 1983. 210–211., 530. p.
21. „*Vitiosum est ubique quod nimium est*” Seneca: *De tranquillitate animi* 9,4–7.; „*distringit librorum multitudo*” Seneca: *Epistola ad Lucilium* 1,2.
22. *Vorformen der Öffentlichen Bibliothek*, Zusammengestellt und eingeleitet von Peter Vodosek, Wiesbaden, (Beiträge zum Büchereiwesen, Reihe B. Quellen und Texte; 6), 1978; Thauer, Wolfgang –Vodosek, Peter: *Geschichte der Öffentlichen Bücherei in Deutschland*, Wiesbaden, 1990², 1. Kapitel, 15–29. p.
23. *Martin Luthers Werke*, Hrsg. von Joachim Karl Friedrich Knaake (et al.) Weimarer Ausgabe, Bd. 15, 1899, 48. („An die Ratsherren aller Städten deutsches Landes”: „gutte librareyen odder bücher heuser”)
24. Lomeier, Johannes: *De bibliothecis liber singularis*, Zutphaniae, Henricus Beerren, 1669.
25. Neander, Michael: *De bibliothecis deperditis ac noviter instructis*. S. 1., S. typ., 1666.
26. Maderus, Joachimus Johannes: *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimorum quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes ,cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*, Helmetadi, Georg Wolfgang Hamm, 1666.
27. Vö. például: Horváth Margit: *Klimó püspök könyvtáralapítása. – Csajághy Gábor: Klimó György könyvtáráról*. In: *A könyv- és könyvtárkultúra ezer éve Baranyában. Tanulmányok*. Szerk.: Boda Miklós, Kalányos Katalin, Surján Miklós, Tüskés Tibor. Pécs: JPTE, 2000. 81–90., 91–94. p.

EGYETEMI
LEVÉLTÁR

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi könyvtár és Tudásközpont

University and universality

**the place and role
of the University of Pécs in Europe
from the Middle Ages to present day**

INTERNATIONAL UNIVERSITY
HISTORY CONFERENCE

12–13th October 2017.
Granary Visitor Information Centre
Pécs, Dóm tér 6.

Opening on 12. October 2017. 10:00 in presence of
József Bódis, Rector, University of Pécs
György Udvardy, Diocesan, Diocese of Pécs
Ágnes F. Dárdai, Director General, University Library of Pécs

The conference will be delivered
in two languages: English and German.

